

Gezinsdrama bij broedpaar Ooievaars in Park Rusthoff in juni-juli 2021

In de zomer van 2021 heeft zich een gezinsdrama met Shakespeariaanse ingrediënten en plotwendingen afgespeeld in het ooievaarsnest in Park Rusthoff. Wat eind april zo sprookjesachtig begon met voor het eerst in bijna 90 jaar weer broedende Ooievaars in Park Rusthoff, eindigde op 3 juli in een compleet drama toen duidelijk werd dat er geen enkel levend jong meer aanwezig was. Hieronder volgt een reconstructie van het broedgeval aan de hand van een korte tijdlijn en zal het broedgeval bediscussieerd en in een bredere historische en geografische context geplaatst worden.

Een waarschuwing voor wie verder leest. Er staan in dit artikel foto's en er worden gegevens verstrekt welke als schokkend ervaren kunnen worden.

Korte tijdlijn

- **Maart/april:** in maart wordt het paalnest verkend en uiteindelijk geclaimd door een paar ongeringde Ooievaars -- de eerste paringspogingen worden begin april waargenomen

Parende Ooievaars op paalnest in Park Rusthoff, Sassenheim, 2 april 2021 (foto Willem-Jan Hooijmans)

- **27 april:** vanaf deze datum ligt het vrouwtje steevast op het nest en is dus waarschijnlijk begonnen met eileg en broeden -- rekening houdende met het gegeven dat eieren met tussenpozen van 2 dagen of langer gelegd worden en uitgaande van een broedtijd van rond 33 dagen lijkt het aannemelijk dat rond begin juni het eerste kuiken geboren is.
- **20 juni:** fotografische bevestiging van 3 jongen in het nest

Oudervogel met 3 jongen in het paalnest, Park Rusthoff, Sassenheim, 20 juni 2021 (foto Michiel Rote)

- **25 juni:** fotografisch gedocumenteerde waarneming door Nancy van Loon dat 1 van de ouders een jong (waarschijnlijk het laatst geboren jong) zodanig toetakelt en stevig door elkaar schudt dat dit jong het leven laat – of dit jong uiteindelijk door de oudervogel opgegeten is of over de nestrand gewerkt is

niet bekend. In de woorden van de waarnemer: *“Ik heb gezien dat (ik noemde het moeder, maar het kan net zo goed vader zijn) een van de ouders het jong dood sloeg op de rand van het nest. Ook schudde hij/zij met het jong in de bek het jong door elkaar en gooide het alle kanten op. Ik dacht eerst dat het een kikker was, maar toen ik met mijn camera inzoomde zag ik dat het een jong was. Ik weet niet of het daarna is opgegeten of uit het nest is gegooid. Toen het jong dood was liet hij het in eerste instantie liggen en ging zichzelf mooi zitten maken zoals vogels dat doen. Ik heb daar verder niet meer op gewacht. Maar beide opties zijn mogelijk volgens mij, zowel het opeten als uit het nest gooien.”*

(Boven en onder) Oudervogel met (ge)dood jong op paalnest, Park Rusthoff, Sassenheim, 25 juni 2021 (foto's Nancy van Loon)

- **27 juni:** vanaf de begane grond zijn 2 jongen gedeeltelijk zichtbaar in het nest en beide jongen vertonen een levendig gedrag -- er wordt door het oudste jong zelfs al met de rudimentaire vleugels gewapperd.

Oudervogel met de 2 resterende jongen op paalnest, Park Rusthoff, Sassenheim, 27 juni 2021 (foto Rob de Vreugd)

- **30 juni:** afspraak gemaakt met Maarten Verrips om op zaterdag 10 juli de jongen te komen ringen.

- **3 juli:** geen zichtbare activiteit van de jongen op het nest meer en ook geen zichtbare voedselaanvoer door de ouders -- er is een sterk vermoeden dat er iets niet in de haak is -- in overleg met en na goedkeuring van het parkbestuur worden er tijdens de afwezigheid van de oudervogels op een professionele en verantwoorde manier met een drone van bovenaf foto's van de jongen in het nest gemaakt – de foto's maken direct duidelijk dat de laatste 2 resterende jongen dood in het nest liggen en waarschijnlijk al enkele dagen overleden zijn.

Trieste aanblik van 2 dode ooievaarsjongen in paalnest, Park Rusthoff, Sassenheim, 3 juli 2021 (foto Michiel Rote)

- **5 juli:** ruimen van ooievaarsnest -- van de 2 overgebleven jongen blijkt alleen het oudste dode jong nog in het nest te liggen -- van het andere dode jong geen spoor, ook niet op de begane grond rondom het paalnest -- kadaver meegenomen voor onderzoek -- jong lijkt achtergebleven in groei als gevolg van voedseltekort

Oudste dode jong uit geruimd ooievaarsnest, Park Rusthoff, Sassenheim, 5 juli 2021 (foto Gerard Rutgrink)

Landelijke trend broedsucces Ooievaars

De afgelopen voorjaren bestonden uit afwijkende weerfenomenen. Na enkele jaren van droogte, verzopen we nu ineens in een uitzonderlijk nat en koud jaar. Veel vogels zijn voor een goed broedsucces deels afhankelijk van gunstige weersomstandigheden. Zo ook de Ooievaar. Heeft de Ooievaar zichzelf kunnen handhaven in de afgelopen ongewone jaren?

- **Regen op het juiste moment**

Eerder onderzoek, in 2017 gepubliceerd in Limosa, liet zien dat de Ooievaar het liefst niet teveel regen heeft in mei, wanneer er vaak nog kleine kuikens op het nest zitten. Met veel nattigheid kunnen kleine kuikens zichzelf niet goed warmhouden, waardoor onderkoeling op de loer ligt. Wat regen in juni en juli bleek echter juist gunstig te zijn: de kuikens zijn dan groot genoeg om zichzelf warm te houden en de natte omstandigheden maken het voor de ouders makkelijker om genoeg voedsel, zoals regenwormen, te vinden.

- **Onverwacht goede jaren**

De broedseizoenen van 2018-2020 waren relatief droog, ook vaak in de maanden juni en juli, wat mogelijk een uitdaging kan vormen voor jagende ooievaarsouders. Met name 2018 was een historisch droog jaar. De door Meetnet Nestkaart verzamelde gegevens laten echter een onverwacht beeld zien van de laatste jaren: ondanks de droogte blijken er per nest relatief veel jongen uit te zijn gevlogen in de jaren 2018-2020. Hierbij moet wel worden benoemd dat er vaak grote verschillen in broedsucces zijn tussen verschillende regio's. Over het algemeen lijkt het er echter op dat veel Ooievaars er toch in zijn geslaagd om voldoende voedsel te vinden voor hun jongen in deze droge jaren.

- **Een slimme jager**

Wat hierbij mogelijk een voordeel is geweest, is het gevarieerde dieet van de Ooievaar. Regenwormen, sprinkhanen, kevers, kikkers, mollen, muizen: de Ooievaar eet eigenlijk alles wat hij al stappend door het weiland tegenkomt. In 2019 kunnen de Ooievaars dan ook zeker geholpen zijn door de toen aanwezige piek in de veldmuizenstand. Daarnaast is de Ooievaar een slimme opportunist die graag voedsel zoekt in net gemaaide graslanden, waar verstoorde en verwonde prooidieren eenvoudig gevonden kunnen worden. Onderzoek in Duitsland suggereert dat Ooievaars deze pas gemaaide graslanden, net als wij, goed op geur kunnen lokaliseren. De Ooievaar heeft dus meerdere trucs in de doos om voldoende voedsel te verzamelen.

- **Slechte berichten uit broedseizoen 2021**

Het afgelopen broedseizoen laat echter weer de compleet andere kant van het spectrum zien als het op weer aankomt: nat en koud. Het jaar startte niet slecht voor de Ooievaars: er werden veel nieuwe broedgevallen vastgesteld. Maar met name in mei, toen veel van de Ooievaars nog met kleine jongen zaten, sloeg het barre weer toe. De kuikens werden te nat en te koud en de zelf ook kletsnatte ouders konden de kwetsbare jongen niet goed opwarmen. Veel nesten zijn in deze periode geheel of gedeeltelijk mislukt omdat jongen zijn gestorven als gevolg van onderkoeling. Om de precieze gevolgen van dit weer op het broedsucces te bekijken is het nog even een kwestie van afwachten tot alle nestkaarten van dit jaar binnen zijn. De berichten tot nu toe uit het veld duiden er in ieder geval op dat zelfs de veelzijdige Ooievaar moeite had met de uitzonderlijke weersomstandigheden van dit jaar. [bron: Sovon]

De Ooievaar als historische broedvogel in Nederland

De Ooievaar is van oudsher een broedvogel in Nederland.

Na een sterke afname vanaf de jaren veertig van de vorige eeuw, was de Ooievaar in de jaren zeventig zo goed als verdwenen als broedvogel in Nederland en West-Europa. In 1969 startte Vogelbescherming Nederland een herintroductieprogramma, in navolging van initiatieven in Zwitserland en Frankrijk. De herintroductie werd een succes: de Ooievaar is inmiddels helemaal terug van weg geweest.

Van de ruim 300 paren Ooievaars die midden jaren dertig van de vorige eeuw in Nederland broedden, resteerden minder dan 10 paren in de jaren zeventig. Droogte in de Afrikaanse overwinteringsgebieden, jacht, intensivering van de landbouw, gifgebruik en aanvaringen met hoogspanningsleidingen werden daarvoor met name verantwoordelijk gehouden. Om de soort voor uitsterven te behoeden, werden vanaf 1969 Ooievaars gefokt in ooievaarsdorp 'Het Liesveld' bij Groot-Amers ZH. Vanaf 1979 werden deze individuen verspreid over 12 zogenaamde buitenstations. Daar werden ze in de buitenlucht bijgevoerd met eendagskuikens en van nestgelegenheid voorzien in de vorm van paalnesten. Vanuit de buitenstations groeide de populatie van 100 broedparen in 1990 naar 400 paren in 2000. Bijvoeren voorzagen in de voedselbehoefte die het verschaalde boerenland niet meer kon bieden, en de toename werd mede mogelijk gemaakt door een hogere overleving en toegenomen dispersie. Vanwege de sterke groei werd vervolgens besloten het herintroductieprogramma te stoppen, om de populatie geleidelijk weer op eigen benen te laten staan. Een deel van de buitenstations bouwde gaandeweg ook het bijvoeren af. In 2009 werd het herintroductieproject formeel beëindigd. Op dat moment broedden ongeveer 750 paren in Nederland. Inmiddels is ook een deel van de buitenstations gesloten. De nog actieve stations houden zich bezig met het volgen van de lokale broedpopulatie en het geven van voorlichting. In enkele stations worden Ooievaars nog steeds bijgevoerd. In 2016 was de populatie verder toegenomen tot 950-1050 broedparen. Gedurende de looptijd van het Nederlandse herintroductieproject werden jaarlijks alle broedlocaties vastgelegd, de nesten gevolgd en vogels geringd. [bron: Sovon]

De Ooievaar als historische broedvogel van Park Rusthoff

Er zijn niet veel historische gegevens over de Ooievaar als broedvogel van Park Rusthoff bekend. Mondelinge overlevering en oude foto's lijken er op te wijzen dat er zo rond halverwege de jaren '30 van de vorige eeuw voor het laatst Ooievaars in Park Rusthoff gebreed hebben.

0034.jpg

00324
Wandelpark Rusthoff. Het ooievaarsnest in park Rusthoff omstreeks midden jaren '30. Het toen nog bewoonde nest bleef na de oorlog leeg. In het stormrampjaar 1953 is het omgewaaid en niet meer hersteld. Op initiatief van mevr. Ria Faber en in samenwerking met de Stichting Oud Sassenheim is in 1997 een nieuw ooievaarsnest geplaatst, m.m.v. de scoutinggroep Tjarda. Foto: vóór 1936.

Het ooievaarsnest in park Rusthoff omstreeks midden jaren '30. Het toen nog bewoonde nest bleef na de oorlog leeg. In het stormrampjaar 1953 is het omgewaaid en niet meer hersteld. Op initiatief van mevr. Ria Faber en in samenwerking met de Stichting Oud Sassenheim is in 1997 een nieuw ooievaarsnest geplaatst, m.m.v. de scoutinggroep Tjarda. In het kader van de revitalisatie van het park is de paal voorzien van een nieuw nest en verplaatst op 9 maart 2002 naar het eilandje midden in het park. Deze foto van vóór 1936 is afkomstig uit het gemeentearchief en beschikbaar gesteld door de gemeente Teylingen.

Lokale discussies en verslaglegging van het recente broedgeval in Park Rusthoff

Via verschillende kanalen, waaronder lokale en regionale kranten (onder meer [De Teylinger](#) en [Weekendkrant](#)), de Bollenstreek Omroep, sociale media (waaronder Facebook) en de berichten van Stichting Beheer Park Rusthoff werden geïnteresseerden op de hoogte gehouden van dit unieke broedgeval.

Op Facebook kwam al snel na de melding dat de laatste 2 jongen overleden waren een heftige discussie op gang dat het aan de drone zou liggen, dat de plek niet goed zou zijn, dat er bijgevoerd had moeten worden, etc. Gelet op het verloop van het broedgeval, goed gedocumenteerd aan de hand van waarnemingen en beeldmateriaal, is er geen enkele reden om aan te nemen dat dit noodlottig verlopen broedgeval anders te verklaren is dan als een speling van de natuur. Het is bepaald niet ongewoon dat broedsels in de natuur soms volledig mislukken. Wat het ooievaarsgezin van Park Rusthoff precies de das heeft omgedaan is zonder forensisch onderzoek niet met zekerheid te zeggen en waarschijnlijk zijn meerdere factoren verantwoordelijk voor het mislukken van het broedsel. Het gegeven dat één van de ouders 1 van de jongen doodt in het nest was waarschijnlijk de eerste duidelijke indicatie van voedselgebrek en zou uitgelegd kunnen worden als een overlevingsstrategie voor de andere 2 resterende oudere jongen. Hoe minder

monden (snavel) er in tijden van voedselschaarste gevoed hoeven te worden, hoe groter de overlevingskans voor de overgebleven monden (snavel) om wel voldoende voedsel te krijgen. Waarschijnlijk heeft dit niet mogen baten en zijn ook de 2 resterende jongen aan voedselgebrek overleden. Infanticide komt vaker voor en op YouTube zijn gemakkelijk filmpjes te vinden van Ooievaars die hun eigen jongen doden en zelfs opeten. In een in Andalusië (Spanje) uitgevoerde studie werd ouderlijke infanticide waargenomen in 15% van de ooievaarsnesten. Misschien is ook het late tijdstip van broeden een indicatie dat onervarenheid van het ouderpaar bij het grootbrengen van de jongen een rol heeft gespeeld in het mislukken van dit broedgeval.

Het een en ander is hard en een drama, maar is niet ongebruikelijk in de natuur. Kunstmatig ingrijpen in een dergelijke situatie doormiddel van bijvoeren is niet verstandig en onnodig. Het is onverstandig, omdat bijvoeren niet meer dan symptoombestrijding van onderliggende oorzaken is en zelfs averechtse effecten zou kunnen hebben. Het is onnodig, omdat de Ooievaar na de zeer succesvolle herintroductie in de laatste decennia van de vorige eeuw geen bedreigde vogelsoort meer is.

Er was ook discussie over de mogelijkheid van een rouwproces bij de oudervogels, want de oudervogels bleven wel terugkomen naar het nest en elkaar met kleppen begroeten nadat de laatste 2 jongen overleden waren. Eén waarnemer meende op vrijdag 2 juli gedrag gezien te hebben (o.a. langdurig starend naar beneden) dat op een rouwproces of rouwverwerking zou kunnen duiden. Dit gedrag moeten we niet teveel door een menselijke bril proberen te bekijken. Dat beide ouders ook na de dood van de jongen bleven terugkeren lijkt eerder instinctief. Na wekenlang met broeden en broedzorg bezig te zijn geweest en daar dus veel tijd en energie in te hebben geïnvesteerd kost het enige tijd alvorens de instinctieve band met het nest losser wordt en uiteindelijk verdwijnt.

Toekomst

Dit is natuurlijk niet het succesverhaal waar iedereen die heeft meegemaakt op gehoopt had, maar we zullen moeten accepteren dat ook dit soort drama's onderdeel van de natuur zijn en erbij horen. Het ooievaarsnest in Park Rusthoff zal in termen van broedsucces waarschijnlijk nooit kunnen concurreren met het ooievaarsnest in Oostergeest, Warmond, waar onder meer rust en directe foeragegelegenheid rondom het nest in ruimere mate voorhanden zijn dan in Park Rusthoff. Nieuwe teleurstellingen in de toekomst kunnen niet worden uitgesloten. We moeten niet alles "maakbaar" willen maken en de natuur de gelegenheid geven om zelf haar succes te bepalen. Hoewel dit broedjaar voor de Ooievaars van Park Rusthoff rampzalig verlopen is, biedt een nieuw jaar nieuwe kansen. Wie weet lukt het volgend jaar wel. Laten we daar met zijn allen naar uit kijken.

Dankwoord. Een woord van dank is verschuldigd aan degenen die een bijdrage hebben geleverd om dit broedgeval zo goed mogelijk te documenteren doormiddel van foto's, waarnemingen, discussies, aanvullende informatie en facilitaire ondersteuning. In het bijzonder wil ik hierbij de volgende personen noemen (in alfabetische volgorde van achternaam): Nancy van Loon, Michiel Rote, Gerard Rutgrink, Paul ten Velden, Ben Verhoef, Maarten Verrips en Rob de Vreugd.

Sassenheim, 4 augustus 2021

Willem-Jan Hooijmans

Parkvrijwilliger en waarnemingencoördinator van Vogelwerkgroep Teylingen

Boschplein 209

2171 GT Sassenheim

M: 06-22098936

E: wjhooijmans@casema.nl